

Groeien naar Eenheid. Omgaan met Verschillen
Samen op Weg als oecumenisch leerproces
Symposium 7-11-2003 's-Hertogenbosch
Katholieke Vereniging voor Oecumene

OMGAAN MET DE BREUKLIJN TUSSEN LUTHERSE EN GEREFORMEERDE TRADITIE

Ds. I. Fritz, presidente van de Evangelisch-Lutherse Synode

Ontstaan van de breuklijn

Breuken tussen kerken, maar verenigen van kerken werden en worden gestimuleerd door verschillende factoren. Ik wil deze onderscheiden in twee categorieën:

- a) de externe factoren, ontwikkelingen en bewegingen in de samenleving
- b) de interne factoren, reacties en bewegingen binnen de kerk(en).

Ik onderscheid deze factoren, omdat ze een eigen dynamiek kunnen ontwikkelen. Ze staan echter niet los van elkaar, omdat ze elkaar beïnvloeden, actie en reactie oproepen. Hier is zeker niet aan een éénrichtingsverkeer te denken.

M.Luther stond aan de wieg van de protestantische hervorming van de rk kerk.. Voor hem waren er verschillende hervormingsbewegingen binnen de rk kerk.. Ook M.Luther was niet uit op een breuk met de rk kerk. Hij wilde voor de rk kerk de fundamenten van de theologie stoelend op de Heilige Schrift terugwinnen. De verschuivingen in samenleving en vroomheid van de bevolking, de politieke veranderingen door het opkomen van een 'nieuwe' burgerklasse creëerden dragers van de hervormingsgedachtes van M.Luther, die een resultaat van vooral persoonlijk worstelen met de praxis en theorie van de theologie waren. De combinatie van beide: de ontwikkelingen in de samenleving, de kritiek aan de kerk van buiten binnen uit, de standvastigheid in de gewonnen theologische inzichten van Luther leidden tot de breuk met de rk kerk..

Er ontstond wel een beweging van de hervormingsgezinde, maar er bleek een grote diversiteit van mening te zijn met betrekking tot theologie en ecclesiologie.

Ik ga hier niet in op de verschillende stromingen die uiteindelijk eigen kerken gingen vormen. Interessant is dat bij voorbeeld in het tegenover van Wittenberg – Zürich – Genève juist het samenspel van de politieke situatie, de invloed van het humanisme en de bereidwilligheid tot verandering van het kerk-zijn een grote rol bij het kiezen van een eigen weg heeft gespeeld. Er werd meer gekeken naar wat scheidt dan wat verbindt. In de loop van discussies zijn de fronten daarin verhard.

Omgaan met de breuklijn door de eeuwen heen

Als we naar Nederland kijken, dan is een degelijke beweging te constateren. Toen de reformatorische kerken/gemeenten zich in de Nederlanden zetelden, was een gezamenlijke protestantse kerk ondenkbaar én toch ook niet ondenkbaar. Van reformatorische zijde werd toen, 1604, door Voetius een samengaan voorgesteld. Voetius liet doorschemeren tegenover de lutheranen, dat de verschillen met de lutheranen toch eigenlijk niet kerkscheurend zijn. Voetius oordeelde niet ongunstig over de 'vredehandeling' van Duraeus (een Schot,

hofprediker van Maria van Engeland, de vrouw van stadhouder Willem II, die zich tot levenstaak had gesteld gereformeerden en lutheranen te verenigen), citaat:

Ego Lutheranos inter sectas illas cum quibus syncretismus ecclesiae nostrae non numero, dus: ik reken de lutheranen niet tot die secten waarmee onze gemeenten het samengaan afkeuren. Alleen, de Lutheranen wilden niet. Te vele negatieve ervaringen hebben de jonge gemeenten in Nederland opgelopen, verbod van houden van diensten, misgedrag op zondag, roomse gebruiken in de dienst en het dagelijkse leven. Interessant is in dit verband dat de Nederlandse overheid haar houding liet bepalen door wat calvinisten in Duitsland en vooral in Hamburg hebben doorstaan van de kant van de lutherse overheid.

Ondanks dat de twee tradities hun eigen kerken en kerkculturen vormden bleef de gedachte, misschien mag je ook wens zeggen levendig: deze tradities horen bij elkaar.

Zo kende b.v. het bekende genootschap Laus deo, salus populo, dat mede verantwoordelijk was voor de psalmberijming van 1773 lutherse leden.

Ook in het eerste deel van de 18e eeuw waren er stromingen voor vereniging aan beide kanten. *(op welke wijze?)*

1791 scheurde de Evangelisch-Lutherse kerk vanwege de invloed van het patriottisme bij de regenten én het rationalisme bij de predikanten (ze studeerden in Duitsland en kwamen daar vroeg mee in aanraking) in met name Amsterdam. Het volk was meest Oranjegezind én orthodox – vooral ook wat Schriftopvatting betreft. De scheuring duurde tot...1952 ondanks vele pogingen tot een vereniging. Toen in 1948 met stichting van de Lutherse Wereldfederatie beide Nederlands Lutherse kerken aan een tafel zaten om zich als lid in te schrijven was de tijd rijp de weg tot vereniging wel te gaan. In dit kader is niet te onderschatten de ervaringen van samenwerking over alle confessionele grenzen heen tijdens de tweede wereldoorlog.

Een nieuwe kerkorde werd geschreven. Er vond een herbezinning op de gebruikelijke liturgie plaats. Een nieuw leidboek verscheen 1955 met een nieuwe liturgie voor de eredienst en de getijdendiensten die tot nog toe in al onze gemeenten de basis voor het vieren vormen.

Een vergelijkbare ontwikkeling heeft in de Hervormde kerk plaats gevonden. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat Lutheranen en Hervormden zich juist op het gebied van de liturgie hebben gevonden. Trouwens was een herbeleving van de liturgische beweging een oecumenebrede gebeuren (beweging binnen de rk kerk na het tweede Vaticaans Concilie).

De Evangelisch-Lutherse kerk koos toen voor een brede internationaal lutherse en oecumenische inzet. Men voelde zich bewust horend tot de wereldwijde Lutherse familie. De LWF heeft sindsdien een vaste plek en ook invloed in onze kerk. Maar het oog werd ook gericht naar de protestantse en rk. Kerken. Gesprekken vonden plaats. 1956 sloten de Hervormde en de Evangelisch-Lutherse Kerk een Consensus over het Avondmaal:

Op 2 febr. 1956 besloot de NH synode, op 30 mei de lutherse synode tot intercommunie én intercelebratie.

De verschillen werden niet ongenoemd gelaten, maar *"Dit stuk heet een consensus, omdat wij blijkbaar weer samen belijden kunnen, nadat wij in vroeger eeuwen alleen maar tegen elkander in konden belijden"*.

Kort daarop volgde een consensus over de doop. Een degelijke consensus werd in 1968 gesloten met de rk kerk..

Een belangrijke stap tot overbrugging van de breuklijn was het tot stand komen van de Leuener Concordie. Deze was in feite een internationale breder oecumenische voortzetting van de Consensus. Lutheranen en Hervormden uit Nederland waren er van het begin bij. Gezamenlijk hebben ze op verschillende punten een interessante inbreng gehad:

a. Nadruk op het feit dat Jezus Christus niet van het OT los te maken is, vandaar de uitdrukking, dat Hij de "Erfüllung der an das Volk des alten Bundes ergangene Verheissung" is II,7

b. Wijzend op het iustus et peccator (maar barthiaanse invloed speelde ook mee) stelden beide voor, de uitdrukking bij het ontvangen van het Avondmaal : den Gläubigen zum Heil, dem Ungläubigen zum Gericht te vervangen door:

Dem Glauben zum Heil, dem Unglauben zum Gericht. En zo staat het er ook in! (III,18)

De Leuenberger Concordie is in 1973 door de LWF en WARC aanvaard en aan de kerken gezonden met het verzoek die in 1974 over te nemen. Beide kerken hebben deze concordie ondertekend. Later hebben ook de Gereformeerde Kerken en de Remonstrantse Broederschap ondertekend. Theologisch was de weg tot een vereniging gebaad.

Kerkenvereniging

De werkelijkheid is echter weerbarstiger. Wat in de Hervormde gemeenten en Gereformeerde Kerken al aan de gang was, Samen-op-Weg stond voor de meeste Lutheranen nog ver van hun bed af. Ook zijn de gemeenten open voor allen die met de gemeente mee willen doen, samen werken/gaan met een andere niet-lutherse gemeente was net te veel gevraagd. De gemeenten hebben daarom (een groot deel tot op de dag van vandaag) gekozen voor een zelfstandig doorgaan. Uitslaggevend waren/zijn de grote verschillen in kerkcultuur. De wijze hoe je gemeente bent, welke rol het ene ambt speelt en je met de andere ambten omgaat, de plaats van liturgie en kerkmuziek in de lutherse gemeenten, de verworven autonomie in verbondenheid met het geheel van de Evangelisch-Lutherse kerk en de wereldgemeenschap. De getalsmatige verhoudingen spelen een rol. Lutheranen hebben het bewustzijn van een minderheidskerk. “Wij zijn klein...” tegelijkertijd kennen ze een enorme trots op hun gegroeide traditie die in de wereldfamilie best uniek te noemen is.

Het Samen-op-Weg-proces heeft ons eerst bij onze eigen identiteit bepaald. In de ontmoeting met de ander, wie ben jij, kwam als een boemerang terug de vraag: wie ben ik? Dit is een zeer gezonde beweging. Want je kunt pas partner op gelijkwaardige wijze met elkaar zijn als je je eigenheid kent. Op deze wijze voorkom je het meest zuiver het oordeel dat een ander niet naar je wil luisteren. Je moet ook wat kunnen vertellen. In dit proces van naar elkaar toe groeien is “luisteren” een belangrijke gave, die geleerd (!!!) kan worden. Wil je werkelijk verder komen dan de oordelen, die we door de eeuwen heen hebben meegenomen, is de openheid tot het horen van nieuwe ontwikkelingen nodig. Anders blijf je steken in die oude beelden.

Er is de inzicht gegroeid dat we in de samenleving van de 20/21e niet meer kerk op ons zelf, voor ons zelf kunnen zijn. Een natuurlijke instandhouding is niet meer gegeven.

De drijfkracht voor zo'n oecumenisch samengroeien is misschien wel het meest het besef dat we in Christus al één zijn. Dat wat het streven van Luther was: de kerk/gemeente bij het Woord te bewaren, hieraan ons kerk-zijn telkens weer te toetsen, zou in een discussie over, wat scheidt en wat bindt, kunnen helpen tot nieuwe wegen van kerk-zijn.

Conclusies

Oecumene is ten diepste een zoektocht naar het zichtbaar en erfahrbaar maken van Gods Woord. Daarmee hoort oecumene voor mij tot een wezenskenmerk van kerkzijn überhaupt. De externe en interne factoren geven een kader, brengen geloofsgemeenschappen in een bepaald krachtenveld. Het is dan nog aan de gemeenschap om gegroeide scheidsmuren te slechten of deze te bewaken. Oecumene – zo concludeer ik uit de ervaringen van Samen-op-Weg – vraagt vastigheid en openheid, moed en relateeringsvermogen én een vertrouwen dat het slagen niet in menselijke handen ligt, maar in Gods hand.

Gebed, twee maal bidden = zingen, samen vieren zijn niet te missen momenten op een gezamenlijke weg. Dit geldt voor de protestantse als de bredere oecumene. Mogen dit vertrouwen in ons blijven groeien, moge Gods hand ons leiden.